

LC 9,54-56: UN ESTUDI SOBRE LA CRÍTICA TEXTUAL

per ORIOL COLOMER I CARLES

1. EL TEXT

Es pot dir que la totalitat de les edicions crítiques del Nou Testament presenten el text de Lc 9,54-56 en la seva forma breu, deixant per a l'aparat crític la forma llarga ¹. En el present article ens proposem d'analitzar aquesta forma llarga i proposar-la com a variant, almenys del mateix valor que la lectura del text breu, i no com a mera interpolació de Lc 19,10 o d'altres textos, com molts de comentadors suggereixen.

Aquesta forma llarga de què parlem es compon, des del punt de vista literari, de dues sentències completament diferents. La primera, que anomenarem *lectura a*, és una glossa explicativa que té per objecte relacionar explícitament el text anterior a un relat de l'Antic Testament ². La segona, en canvi, que anomenarem *lectura b*, és una dita de Jesús sense paral·lel exacte en el Nou Testament ³.

Heus ací el text de Lc 9,54-56 amb les dues formes, la curta (text normalment acceptat) i la llarga (lectures *a* i *b*):

1. J.M. BOVER considera el text breu com «unánimemente aceptado» en el seu article *Autenticidad de Lc 9,54-56: Est Ecl 27* (1953) 347.

2. 2R 1,10.12.14.

3. L'agrupament de les variants d'aquests versets en les dues lectures que hem anomenat *a* i *b* és una simplificació per raons pràctiques. Per a una més completa consideració de totes les variants i llurs combinacions vegeu J.M. BOVER, art. c. p 347-51.

- (v. 54) ἰδόντες δὲ οἱ μαθηταὶ Ἰακώβος καὶ Ἰωάννης εἶπαν, Κύριε, θέλεις εἶπωμεν πῦρ καταβῆναι ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἀναλῶσαι αὐτοῦς (a: ὡς καὶ Ἡλίας ἐποίησεν);
- (v. 55) στραφεὶς δὲ ἐπέτιμῃσεν αὐτοῖς (b: καὶ εἶπεν, Οὐκ οἴδατε οἴου πνεύματός ἐστε ὑμεῖς
- (v. 56) ὁ γὰρ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἦλθεν ψυχὰς ἀνθρώπων ἀπολέσαι ἀλλὰ σῶσαι). Καὶ ἐπορεύθησαν εἰς ἑτέραν κώμην.

2. LA CRÍTICA EXTERNA

Per a decidir sobre l'autenticitat del text curt o del llarg, ens cal veure, en primer lloc, quins testimonis textuais mantenen l'un o l'altre ⁴.

Per a més claredat i per tal de ben centrar l'objecte del nostre treball, no tindrem en compte les variants menors de la lectura *a*, l'omissió de *καὶ*, ni de la *b*, *οἴου*, *ποιου*, *ἦλθεν*, *ἦλθον*, *ἀπολεσαι*, *ἀποκτεναι*, ni les omissions de *υμεεις*, *γαρ*, *ανθρωπων*, com tampoc les petites variants de la resta dels vv. 54 i 55.

2.1. Els testimonis del text curt (omissions *a* i *b*)

Són els següents:

P^{45,75}
 N B L E
 1241
 it¹, syr^s, cop^{sa bo}
 Jeroni, Ciril.

Anotacions

En primer lloc és notable la coincidència de P⁷⁵ B L i 1241, quatre bons testimonis de la recensió representada per B. No sorprèn que l'a-

4. Pel que fa a les sigles i abreviatures dels manuscrits seguim K. ALAND, *Kurzgefasste Liste der Griechischen Handschriften des Neuen Testaments I*, Berlín 1963. Per a descriure les famílies recensionals seguirem les indicacions de M.J. LAGRANGE, *Critique textuelle II*, París 1935. Respecte als testimonis que considerem, cal dir que són només els de l'aparat crític de K. ALAND, *The Greek New Testament*, Stuttgart 21968. Si alguna vegada ens apartem dels esmentats sistemes, es farà notar.

companyin P⁴⁵ i \aleph . Encara que *Lagrange* inclou el P⁴⁵ en el grup cesa-reà, fa notar que «d'après Kenyon, B et L (qui dépend de B) sont les seuls qui soient plutôt avec le papyrus que contre lui» ⁵.

Cal també remarcar que Ξ aquí s'aparta del seu grup.

Una altra cosa notable és que el text curt està poc representat. Altres testimonis del mateix grup B, com C, 33 i 892, ometen només el text *b*.

És normal que la *versió copta* i *Ciril* segueixin el grup B. Pel que fa a *Jeroni*, vegeu l'observació de *Burkitt* sobre la Vulgata, citada a la nota 13.

Per l'*antiga llatina*, el *rhedigeranus* va sol. No és impossible que depengui de la Vulgata, encara que el text d'aquesta perícopa és d'*antiga llatina*. Cal notar, però, que el seu text és encara més curt, car és l'únic testimoni que al v. 54 omet fins i tot «et consumat illos» ⁶.

Sobre l'omissió de la syr^s, cal recordar el que diu *Lagrange*: «La révision... a été spécialement très active sur *sys* et en a fait un texte extrêmement court, dans lequel de nouvelles omissions se sont jointes à celles du type D... Si (un) manuscrit est convaincu d'avoir passé par une revision assez intense... ses omissions doivent être soigneusement examinées avant de faire autorité» ⁷.

De tots aquests testimonis els que són de debò importants són els papirs i el grup B. Segons els editors del P⁷⁵, la seva edat se situaria, amb les reserves degudes, entre els anys 175 i 225, sens dubte poc abans del P⁴⁵. *Martini*, en el seu estudi sobre aquest document ⁸, sosté amb moltes dades que el P⁷⁵ està més pròxim a B que qualsevol altre còdex, però que B no depèn del P⁷⁵, sinó que tots dos depenen d'un arquetipus del s. II. *Duplacy* ⁹, però, es mostra reservat sobre aquestes conclusions de *Martini*. Segons ell, si el P⁵⁷ fos de la segona meitat del s. III, seria aproximadament contemporani d'Hesiqui, i, en aquest cas, la hipòtesi d'una recensió hesiquiana no quedaria exclosa; però, fins suposant que l'arquetipus fos del s. II, no caldria per això excloure necessàriament el seu possible caràcter recensional.

Malgrat aquestes reserves, queda a dir que la relació entre el P⁷⁵ i B és molt important per a la història del text del Nou Testament.

5. M.J. LAGRANGE, o.c., pp 158 i 162.

6. A. JÜLICHER, *Itala. III Lucas*, Berlín 1954, p 113.

7. M.J. LAGRANGE, o.c., p 218.

8. C.M. MARTINI, *Il problema della recensionalità del Codice B alla luce del papiro Bodmer XIV*, (Analecta Biblica 26), Roma 1966, pp 42-65, principalment.

9. J. DUPLACY, *Bulletin de critique textuelle du Nouveau Testament: Bibl 51* (1970) 89-91.

2.2. Els testimonis que només ometen la lectura a, tot conservant la b:

Són relativament pocs:

700*
 169^{s,m} 185^s 1127^{s,m}
 it^{aur, e} vg syr^c arm

Anotacions

El 700 és del grup cesareà amb els W Θ i 28. El grup té tendència a ser curt ¹⁰.

Bover afegeix el 544 ¹¹ i cop^{bo} ¹². No creiem important detenir-nos en les variacions de la tradició copta.

Pel que fa als dos còdexs de l'*antiga llatina*, és probable que representin variacions de la tradició de la Vulgata. *Tertul·lià*, en la seva versió, que aquí hauria de ser representada per *e*, llegia segurament el text llarg.

La tradició de la *Vulgata* en realitat tenia tres formes: la de l'edició de *Wordsworth-White*, igual a l'edició Clementina i a molts manuscrits (que omet la lectura *a* i conserva la *b*); la forma *curta* (que omet les lectures *a* i *b*) i la forma *llarga* (que conserva les lectures *a* i *b*). *Burkitt* ¹³ sosté amb bones raons que el text original de la Vulgata era el curt, cosa que estaria d'acord amb la tendència de Jeroni favorable a un text del tipus B.

Segons l'aparat de *Merk* caldria afegir Ta^{t v}, mentre que Ta^{a s} tindrien la lectura llarga. Però en l'edició de *Todesco* ¹⁴ la *Concòrdia veneciana* no té la perícopa de Lc 9,51-56. Sobre el valor del testimoni del *Diatessarom*, vegeu les *Anotacions* del número 2.4. Pel moment només diem que la coincidència de Ta^t i Ta^t possiblement no és altra cosa que un testimoni més de l'estat de la tradició de la Vulgata.

La syr^c i l'arm, igual que un sector que envolta la vg, deuen representar el mateix que el 700 i els pocs leccionaris que l'acompanyen,

10. M.J. LAGRANGE, o.c., p 155.

11. El 544 no és inclòs per BOVER en el quadre de «codices secundum ordinem apparatus» del *Novi Testamenti Biblia Graeca et Latina*, Madrid 1953, pp LXXIV-V.

12. J.M. BOVER, art. c., p 347.

13. F.C. BURKITT, *St. Luke IX 54-56 and the Western «Diatessarom»*: *JTS* 28 (1927) 48-50.

14. V. TODESCO - A. VACCARI - M. VATTASSO, *Il «Diatessarom» in volgare italiano*, (Studi e Testi 81), Vaticano 1938.

això és, coneixement de la lectura curta i interès de no deixar perdre el valor doctrinal de la lectura *b*. Així, doncs, en conclusió, no sembla que aquesta forma de la tradició textual pugui conservar cap dada antiga i original.

2.3. *Els testimonis que ometen la lectura b tot mantenint la a:*

Aquests testimonis són més nombrosos que els del número anterior, on estudiàvem la situació inversa:

A C W X Δ
 28 33 565 892 1009 1010 1071
 Lect
 eth
Basili

Els següents només ometen la segona part de la lectura *b*, ὁ γὰρ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου... σῶσαι

D acompanyat de it^d
 μ¹¹²⁷ m
 syr^{pal} geo (però aquesta omet també la lectura *a*)

Anotacions

Aquí la conjunció de testimonis és força singular. Començant pels còdexs del grup B, notem la presència de C, Δ, 33 i 892. Però el company del 892, L, té el text curt, igual que el 1241, company de Δ. També W, contràriament al que seria d'esperar, va separat del P⁴⁵.

Del grup de Cesarea tenim els 28 i 565 que no van ni amb Θ ni amb el 700¹⁵. D'altra banda, el 1071 acompanya X¹⁶.

També és singular el cas de l'A, que no va acompanyat dels altres del seu grup, K, Π, ...

El cas del D i altres que mantenen part de la lectura *b* es poden comptar potser amb el grup dels que mantenen la lectura llarga (*a* i *b*), fora de la versió geo (considerada de tipus cesareà)¹⁷, la qual més aviat es podria comptar amb els que ometen *a*, tot mantenint *b*.

15. Cfr. A. MERK, *Novum Testamentum Graece et Latine*, Roma 91964, p 38*: Ca.

16. Cfr. A. MERK, o.c., p 38*: Co.

17. Cfr. M.J. LAGRANGE, o.c., p 383.

Sembla, doncs, que tampoc aquesta forma de la tradició textual no aporta res d'original. És un testimoni més de la difusió de la lectura curta, tinguda per molt autoritzada. D'altra banda, però, potser també testifica el coneixement de la lectura llarga, si *a* no és originàriament una glossa independent.

2.4. Els testimonis que mantenen el text llarg (lectures *a* i *b*):

Aquests testimonis són evidentment els més nombrosos:

K Θ Π Ψ

f 1, f 13 700^{mg} 1079 1195 1216 1230 1242 1253 1344 1365 1546
1646 2148 2174

Byz

185^m

it^{a b c f q r^l}, syr^{p h}, cop^{bo mss}, goth

Marcíó, Diatessaron^{a s}, Antiochus.

Anotacions

Notem en primer lloc que el grup de Cesarea està ben representat pel Θ, 700^{mg} i les famílies 1 i 13.

El grup eclesiàstic, representat per K... i la tradició bizantina, forma la veritable massa dels manuscrits. Va acompanyat de la peshitto, que en depèn.

El testimoni de l'*antiga llatina* és important, perquè representa una forma del text que, per la seva antiguitat, havia de ser contemporani, almenys, del text curt. La prova més forta d'això és *Marcíó*, que ens col·loca a la primera meitat del s. II.

Pel que fa al *Diatessaron* la situació és més aviat complicada. El text aràbic depèn d'un text siríac adaptat tot ell a la peshitto¹⁸. El text neerlandès de Stuttgart (*Diatessaron*⁹) té com a base la *Concòrdia llatina*, adaptada per *Victor de Càpua* al text de la Vulgata. Però aquesta *Concòrdia* (còdex F de la Vulgata) tenia en aquest lloc la forma curta. Per això *Burkitt*¹⁹ diu que, mentre el *Diatessaron*¹ — i podríem

18. Vegeu l'obra de B.M. METZGER, *Chapters in the History of New Testament Textual Criticism*, Leiden 1963, pp 97-102, on recomana per a un ús correcte de Tacià els criteris proposats per A. MERK, o.c., pp 17* i 18*.

19. Vegeu l'article citat a la nota 13, pp 52 i 53.

afegir, Diatessaron⁴ — ha introduït la forma corrent en els manuscrits de la Vulgata²⁰, el Diatessaron⁵ ha reintroduït el text anterior a la revisió de la *Concòrdia*, que havia de ser el mateix de l'*antiga llatina*, molt poc coneguda a l'occident després de Carlemany.

Sigui quin sigui el valor d'aquesta suposició basta *Marcí* i el testimoni de l'*antiga llatina*, corroborat per la persistència a l'orient de la forma llarga, per saber que, des del segle II, va ser una forma concurrent de la forma curta, tant o més antiga que aquesta.

2.5. Conclusió

De la consideració d'aquests testimonis a favor i contra el text llarg es pot ja formular una primera conclusió, això és, que l'autoritat documental externa no soluciona tota sola, en aquest cas, el problema crític plantejat²¹, sinó que més aviat dóna peu a pensar que la lectura llarga pot ser almenys tan autèntica com la curta.

En conseqüència podem formular, abans de passar a l'estudi de la crítica interna, les següents hipòtesis:

1^a) El text de les variants *a* i *b* pertanyia a Lc, però va ser suprimit per la tradició alexandrina.

2^a) Un redactor posterior (o potser un escriba del text) va afegir les variants, inspirant-se en llocs paral·lels, sobretot pel que fa a la lectura *b*.

3^a) La tradició evangèlica ha afegit un *lòguion* conegut i que circulava amb semblants formulacions pels llocs quasi paral·lels del nostre text. Aquesta hipòtesi se'ns mostra com la més convincent, si és que podem fonamentar-la en la crítica interna.

3. LA CRÍTICA INTERNA

Un cop examinada la crítica externa de Lc 9,54-56, passem ara a l'aplicació de la interna, això és, l'estudi de l'aspecte literari i del contingut de la lectura variant llarga. Esperem poder formular l'afirmació que els testimonis mancats del text llarg han patit una omisió en llur tradició textual.

20. Vegeu el número 2.2.

21. Com diu J.M. BOVER (art. c., p 348): «La autoridad documental no es decisiva, si no se concede un valor exorbitante a los alexandrinos B y S, que son los que en definitiva han movido a los críticos». J.D. DUBOIS diu en el seu article *La figure d'Elie dans la perspective lucanienne: (RHphR 53 (1973) 170, nota 68)* que la lectura curta s'explicaria «simplement par una lecture de scribe qui a pris καὶ ἐν de 9,55 pour celui de 9,56.»

Lagrange, tanmateix, és favorable al text curt ²² i opina que és probable l'origen marcionita de les addicions «mais sans aller cependant jusqu'à l'antimonie.» Deixa, però, oberta la qüestió del perquè la lectura llarga s'hauria escampat en l'església: «ont pu se répandre dans l'Eglise à une époque où Marcion ne comptait plus, et où l'on ignorait leur origine».

Bover, però, en el ja esmentat article, és favorable a l'autenticitat de la lectura llarga. La seva argumentació reposa en tres punts: 1r) les addicions són homogènies i constitueixen un tema d'identica tendència; 2n) si, per hipòtesi, el text llarg fos una interpolació, els còdexs més propensos a les interpolacions farien les addicions en bloc i no en part, com fan la majoria; i 3r) si, al contrari, admitem que la lectura llarga és l'autèntica, el fet de les omissions, siguin fetes en bloc o en part, s'explicaria pel criteri selectiu provocat per la polèmica antimarcionista, o altra, com a principi causant de la depuració textual.

Que el text de Lc 9,54.55 entrava en l'obra de *Marcí* — probablement *Les Antítesis*, que feien notar l'oposició entre el Déu creador i el Déu del Nou Testament, — ens consta per *Tertul·lià* en l'*Adversus Marcionem*, IV 23, 13-23 ²³:

«“Repraesentat creator ignium plagam Helia postulante in illo pseudopropheta”. Agnosco iudicis severitatem, e contrario Christi (lenitatem increpantis) eandem animadversionem destinantes discipulos super illum viculum samaritarum: agnoscat et haereticus ab eodem severissimo iudice promitti hanc Christi lenitatem: “Non contendet”, inquit, “nec clamabit nec vox eius in platea audietur: harundinem quassatam non comminet et linum fumigans non extinguet”. Talis utique multo magis homines non erat crematurus, nam et tunc ad Heliam: “Non in igne”, inquit, “Dominus, sed in spiritu miti”».

(Referències de les citacions: Lc 9,51-56; Is 42,2; Mt 12,19.20 i 1R 19,12).

Referint-se a aquest text de Tertul·lià, diu *Lagrange*: «On serait porté à juger que Marcion lisait dans Lc 9,54 *ως και Ηλιας εποιησεν* et 9,55 *ουκ οιδατε οιου πνευματος εστε υμεις* mais Tertullien ne le dit pas expressément; encore moins lui reproche-t-il d'avoir ajouté ces mots. De sorte qu'on hésite à les reconnaître comme une addition de son cru» ²⁴. I afegeix encara en nota 2: «on voit que nous sommes beaucoup moins portés a reconnaître des marcionismes dans nos tex-

22. «Le text court est sûrement authentique», o.c. pp 285 i 286.

23. *Corp Scrip Eccl Lat*, (rec. Kroymann) 47, Lipsiae 1906, p 498.

24. *Critique*, p 264.

tes qu'en recensant le *Marcion* de Harnack (*RB* 30 (1921) 610ss). Hans von Soden n'en admet aucun au sens propre (Art. Cit., p 230)»²⁵.

Cal tenir molt present aquesta nota de *Lagrange* i no limitar-se solament a la seva opinió de l'*Evangile selon Luc* (vegeu n. 3). *G. Bardy*, per exemple, no la tenia en compte, quan en el seu article *Marcion* (*Dict Bib Suppl V* col 871-2) diu, parlant de Lc 9,55, que: «Harnack et Lagrange, entre autres, y voient une interpolation marcionite».

Diem de pas que l'estudi de *Von Soden* sobre el text llatí de Pau en Marcí i Tertul·lià ha estat continuat per a l'evangeli de Lluc per *A.J.B. Higgins*²⁶. La conclusió d'aquests dos autors és que, mentre Tertul·lià cita una versió del tipus de l'africana, el Marcí citat per ell segueix una versió europea, probablement romana. Pot ser interessant de notar que, almenys a l'occident, la polèmica antimarcionita no va pas conduir a la supressió dels versets de la lectura llarga de Lc 9,54-56.

Cal, finalment, advertir que cap dels autors que han tractat de Marcí no li retreu que hagi interpolat aquest text. Fora de Tertul·lià, ni Adamantius ni Epifani no diuen res d'aquest text²⁷.

3.1. *Les característiques del text*

Abans d'iniciar l'examen dels textos bíblics semblants al de Lc 9,55 add., ens cal fer una ràpida consideració entorn del context immediat de Lc 9,54-56.

La lectura del text curt, és a dir, la que es troba en la quasi totalitat de les edicions, presenta dues característiques que cal tenir en compte: 1a) No és un text difícil; tal com està té sentit i és, en ell mateix, suficient. Aquesta constatació és una raó a favor de l'autenticitat de la lectura llarga, la qual, en no ser demanada per a la comprensió del text, té molta més probabilitat de ser autèntica. 2a) D'altra banda, però, en tractar-se d'un text un xic breu i com a tallat, esdevé més possible la inserció d'una explicació manllevada del material tradicional, per tal d'obtenir una lectura més completa i plena de significat²⁸.

25. L'article és *Der lateinische Paulustext bei Marcion und Tertullian*, (Festgabe für Ad. Jülicher) 1927, pp 229-281.

26. *The Latin Text of Luke in Marcion and Tertullian: VCh* 5 (1951) 1-42.

27. Els escolis refutats per Epifani passen de Lc 9,44 a Lc 6,3 i a Lc 10,21. Cfr. *Panarion*, Lib. 42,11,6 i 15, escolis 20-22. Per a un ulterior estudi sobre les obres de Marcí, vegeu A. HARNACK, *Markion* (TU 45) Leipzig 1921, pp 165-221; J. KNOX, *Marcion and the New Testament*, Chicago 1942; i E.C. BLACKMAN, *Marcion and his influence*, London 1949.

28. «El relato excesivamente conciso del v. 55 va explicado por unas palabras de Jesús, cuya segunda parte está formada según 19,10» (J. SCHMID, *El Evangelio según San Lucas III*, Barcelona 1970, p 255).

Així, doncs, de la consideració del context immediat sembla que poden avançar-se dues hipòtesis que caldrà confirmar més endavant: la lectura *a* podria ser una glossa explicativa, això és, una extensió de la mateixa citació de l'Antic Testament del v. 54b. La lectura *b*, en canvi, té el to d'una tradició original, redactada possiblement en un estadi pre-recensional del text, a partir de materials de la tradició sinòptica.

3.1.1. ὡς καὶ Ἡλίας ἐποίησεν

És natural que en fer l'estudi del text llarg (lectures *a* i *b*), la segona part, la lectura *b*, s'emporti la major dedicació, pel fet que de la primera no es pot afirmar ni negar que sigui una glossa, perquè és massa breu; i en cas de ser-ho no es pot tampoc decidir a quin nivell caldria col·locar-la, si al de la tradició sinòptica o al de la tradició textual²⁹.

3.1.2. Considerem en primer lloc l'acabament gairebé sobtat del v. 55 en la seva forma breu, tal com es troba en el text. Sembla no poder-se negar una certa impressió d'excessiva brevetat. En efecte, l'anàlisi dels textos del Nou Testament ens mostra que l'ús absolut (sense complement) d'ἐπιτιμάω és més aviat excepcional, i que la fórmula de la variant de la primera part de la lectura *b* ofereix una òptima continuació del v. 55.

L'únic text del Nou Testament on es troba un ús absolut del verb ἐπιτιμάω al mode indicatiu és el de la triple tradició Mt 19,13 // Mc 10,13 // Lc 18,15 οἱ δὲ μαθηταὶ ἐπετίμησαν (Lc: ἐπετίμων) αὐτοῖς.

A Lc 19,39, 2 Tm 4,2 i Jd 9 es troba també un ús absolut d'ἐπιτιμάω, però es tracta del mode imperatiu del verb, on la forma absoluta és normal.

Al contrari, són relativament nombrosos els textos on ἐπιτιμάω regeix o bé va seguit de conjuncions tals com ἕνα³⁰, καὶ³¹, o bé un participi³², o un temps finit³³.

Hi ha, a més a més, dos textos, ambdós de Mc, on la construcció és pràcticament igual que la del nostre text llarg:

29. M. MIYOSHI, *Der Anfang des Reiseberichts. Lk 9,51-10,24. Eine redaktionsgeschichtliche Untersuchung*, Roma 1974, p 13, opina que es tracta d'una addició tardana: «Daher ist die Lesart C Koiné ADW pm Sy^p bo Marcion ὡς καὶ Ἡλίας ἐποίησεν eine richtige Interpretation, obwohl sie ein späterer Zusatz ist»; indica, però, en nota l'opinió contrària d'E. HIRSCH, *Die Vorlage des Lukas und das Sondergut des Matthäus. A Frühgeschichte des Evangeliums II*, Tübingen 1941, p 208.

30. Mt 12,16; 16,20; 20,31; Mc 3,12; 8,30; 10,48; Lc 18,39.

31. Lc 4,39; 8,24; 9,42.

32. Mt 16,22; Mc 1,25; 9,25; Lc 4,35.

33. Lc 4,41; 9,21; 23,40.

Mc 4,39 και διεγερθεὶς ἐπετίμησεν τῷ ἀνέμῳ καὶ εἶπεν τῇ θαλάσῃ...

Mc 8,33 ὁ δὲ ἐπιστραφεὶς καὶ ἰδὼν τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ἐπετίμησεν Πέτρῳ καὶ λέγει, ...

Notem com a l'últim text de Mc el participi ἐπιστραφεὶς és un punt més de contacte amb el nostre στραφεὶς del v. 55.

Podem, doncs, concloure que la seqüència ἐπετίμησεν αὐτοῖς καὶ εἶπεν de la lectura llarga del nostre text està d'acord amb l'ús del Nou Testament, i que Lluc té una certa tendència a usar el verb ἐπιτιμᾶν (6/9/12/0/0): el manté sempre que el troba a Mc i, fins i tot, l'introdueix dues vegades en el material marcà i una vegada en el material del *recull de paraules* (Q)³⁴.

De la sentència οὐκ οἴδατε οὖο πνεύματος ἔστε ὑμεῖς no se'n pot dir gairebé res, pel fet que no es troba cap paral·lel en el Nou Testament. Es pot observar, tammateix, que a Mt 20,22 // Mc 10,38 es llegeix una sentència semblant, οὐκ οἴδατε τί αἰτεῖσθε, adreçada a Jaume i Joan, els mateixos apòstols que són esmentats en el nostre text. És significatiu també que Lluc ometi aquest episodi dels fills del Zebedeu (Mc 10,35-41 // Mt 20,20-24). Podria pensar-se que tant aquesta omisió com la del nostre text (Lc 9,54.55 add.) fos atribuïda al respecte per als apòstols, al qual l'evangeli de Lluc és molt amatent. En aquest cas, la rèplica de Jesús podia haver-se conservat en els manuscrits que haurien escapat a la depuració³⁵.

El tema reclòs a la fórmula οὐκ οἴδατε correspon, per la resta, a un dels temes claus de la secció llucana del *camí*, això és, que els apòstols no han entès el significat profund de la ruta de Jesús³⁶.

Potser encara es podria afegir que el text de 1R 19,11.12 ofereix un rerafons literari interessant per a l'estudi de la sentència οὐκ οἴδατε οὖο πνεύματος ἔστε ὑμεῖς. Sempre dintre del tema d'Elies, es tracta de la revelació de Déu, la qual es realitza en la bonança i no en la tempestat. L'*esperit destructor* o vent furiós (πνεῦμα διαλύον) no és l'*esperit* que prové ni manifesta el Senyor. En canvi, en l'oreig suau és on es troba el Senyor. Sembla, doncs, que dir als apòstols «no sabeu de quin esperit sou» equivalgui a dir-los que no tenen l'esperit de Déu, pel fet que volen reaccionar violentament. Així ho entén *Tertul·lià* quan escriu

34. Cfr. M. MIYOSHI, o.c., p 14.

35. A. PLUMMER, *The Gospel according to St. Luke*, Edinburgh 41913, opina que es tracta de «a genuine saying of Christ, although no part of this Gospel».

36. Cfr. D. GILL, *Observations on the Lukan Travel Narrative and Some Related Passages: HThR* 63 (1970) 203 i 204, principalment. Vegeu també P. VON DER OSTENSACKEN, *Zur Christologie des lukanischen Reiseberichts: Evang Theol* 33 (1973) 481.

en l'*Adversus Marcionem* (text citat al número 3): «Non in igni», inquit, «Dominus, sed in spiritu miti», fent referència a 1R 19,12. Ser de l'esperit de Déu implicaria, segons la interpretació cristiana d'aquest text, prendre una actitud semblant a la de Jesús ³⁷.

Més llunyana, potser, seria la comparació amb el tema del traspàs de l'esperit de Moisès als setanta ancians (Nm 11,17.25.29), i d'Elies al seu deixeble Eliseu (1R 2,9.15).

3.1.3. ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἦλθεν... ἀλλὰ...

L'estructura gramatical d'aquesta fórmula pertany a la tradició sinòptica i n'és una de les seves formes clàssiques ³⁸. Es compon bàsicament de tres elements:

ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου - ἐγὼ
 οὐκ ἦλθεν - ἐλήλυθεν - ἦλθον
 ἀλλὰ (que no sempre s'hi troba)

És una estructura que apareix tant en textos de tradició marcana (provinents de Mc-intermedi), com del *recull de les paraules* (Q), com dels propis llucans. Vegem-ne, a continuació, els llocs:

Mc 10,45 // Mt 20,28 Aquest text, que pertany a la tradició marcana, és important, no solament perquè conserva tots els elements de la fórmula literària que analitzem, sinó també perquè es troba en el context immediatament posterior al relat de la petició dels fills del Zebedeu, Jaume i Joan, els quals són també esmentats en el nostre relat de Lc 9,54-56 en el mateix ordre, Ἰάκωβος-Ἰωάννης, que a Mc 10,35.41.

Mc 2,17b // Mt 9,13b // Lc 5,32 En aquest text manca l'element υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου. Lluc afegeix l'expressió final εἰς μετάνοιαν i introdueix el perfet de ἐρχομαι en lloc de l'aorist. Vegeu també Lc 15,7.

Mc 9,12.13 // Mt 17,12 Aquest text, que prové de Mc-intermedi, pot tenir el seu interès pel fet que tractant-se de la pregunta dels deixebles sobre Elies (tema que es troba com a mínim implícit en el nostre text de Lc 9,54-56) s'hi troben dos termes significatius Ἡλίας ἐλήλυθεν (Mt: ἤδη ἦλθεν) i ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, encara que no aparegui l'estructura que estudiem.

Mt 11,18.19 // Lc 7,33.34 Es tracta d'un text que prové del *recull de paraules* (Q) i que conserva dos elements de l'estructura que estudiem ἦλθεν i ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου. Les diferències de Lc per respecte al text de Mt són atribuïdes a l'activitat raccionària llucana.

Mt 10,34 // Lc 12,51 La versió llucana d'aquest *lòguion*, que pertany també al

37. El text de Rm 8,14 es trobaria possiblement en aquesta línia de pensament.

38. Cfr. P. BENOIT, - M.E. BOISMARD, *Synopse des Quatre Evangiles en Français II*, París 1972, p 318, n. 255, II, 3a i p 137, n. 53, I, 1, b.

recull de paraules (Q), no té l'oposició οὐκ-ἀλλά, i ha canviat ἦλθον per παραγενόμενῃν i βαλεῖν per δοῦναι. La forma βαλεῖν, però, ha estat conservada per Lluc uns versets abans (12,49) en un text propi llucà. D'altra banda Mt 5,17b, que probablement també pertany al *recull de paraules*, per bé que no tingui paral·lel a Lc, té idèntica estructura que Mt 10,34b. Noteu que aquests dos *lòguions* de Mateu (5,17 i 10,34) són introduïts per la fórmula μὴ νομίσητε, que té un equivalent en la pregunta δοκεῖτε... de Lc 12,51. Aquesta semblant introducció pot ser un indicatiu a favor del fet que el *lòguion* de Mt 5,17 provingui també del recull Q. I encara podríem afegir que aquesta fórmula introductòria té un cert parentiu amb la fórmula οὐκ οἶδατε de Lc 9,56 add. i de Mc 10,38 (vegeu el número 3.1.2.).

Lc 12,49 Aquest text és exclusivament llucà i podia haver constituït un *lòguion* vagant, que Lluc hauria recollit. Ens interessa ara fer-ne esment, perquè, dit per Jesús, manté un element de la fórmula que estudiem: ἦλθον.

Lc 19,10 És un altre text propi de Lluc que té una estructura del tot semblant a la del nostre verset llarg de Lc 9,55.56, on, a més a més dels dos elements típics de l'estructura que examinem (ἦλθεν i ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου), apareix també el terme σῶσαι com al nostre text llucà.

Jo 3,17; 12,47b Finalment constatem que també a l'evangeli de Joan es retroben elements d'aquesta fórmula tradicional que estudiem³⁹. De tots ells, els dos que esmentem aquí són potser els més explícits.

3.1.4. Conclusió

El recorregut pels textos del Nou Testament on es troben elements de la fórmula ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἦλθεν... ἀλλά..., ens dóna peu per afirmar que l'esmentat text de Lc 9,55 add. posseeix una estructura clàssica amb un contingut format a partir de materials literaris comuns de la tradició evangèlica.

Tot això fa probable que el nostre text llarg de Lc 9,55 add., procedeixi ja de la tradició evangèlica i tingui un origen semblant al dels altres *lòguions* que hem estudiat. Per això, després d'haver considerat els textos, l'estructura dels quals és semblant a la del nostre, ens caldrà completar aquest recorregut amb alguns textos, diguem-ne quasi paral·lels, que tenen un contingut literari també semblant al nostre text de Lc 9,55 add.

3.1.5. ... ψυχὰς ἀνθρώπων ἀπολέσαι ἀλλὰ σῶσαι.

La fórmula ψυχὰς ἀνθρώπων, a la versió dels LXX, i la seva corresponent *nefesh (ha)adam* al TM, se'ns presenten com típiques for-

39. Vegeu, per exemple, els textos de Jo 5,43; 10,10; 12,46.47b.

mulacions semítiques que poden traduir-se per *homes, vides humanes* o *persones* ⁴⁰, i també per *un mort* o *cadàver* ⁴¹.

Pel que fa al Nou Testament el binomi ψυχὰν ἀνθρώπου/ων no es troba a la tradició sinòptica, fora del text que estudiem. Es troba, en canvi, a Rm 2,9 ⁴² i a Ap 18,13 ⁴³.

És possible, doncs, que el nostre verset llucà depengui d'un text antic i semititzant. Una expressió, per tant, a la vegada semititzant i sense paral·lels té probabilitats de ser un *lòguion* autèntic format per la tradició sinòptica a partir de materials comuns. Perquè, si al contrari, aquesta expressió tingués paral·lels explícits podria ser una harmonització; o bé, si no fos semititzant, podria ser una interpolació.

Vegem, doncs, a continuació, alguns textos que contenen el grup ψυχὰς ἀνθρώπων - ἀπολέσαι - σώσαι.

Mc 3,4c // Lc 6,9c En aquest text de tradició marcana, que prové del *recull judeo-cristià* (doc A) ⁴⁴, Lluc ha volgut aclarir el text de Mc-intermedi, perquè era difícil. Aquí, però, ens interessa solament de notar el retoc de Lluc que canvia el verb ἀποκτείναι per ἀπολέσαι, i d'aquesta manera el *lòguion* ⁴⁵ conté els tres mateixos termes que el de Lc 9,55 add.

Mc 8,35 // Mt 16,25 (DUPL. Mt 10,39) // Lc 9,24 Aquest *lòguion*, el segon sobre el seguiment de Jesús dins del grup d'on fa part, es troba a la *triple tradició*, amb un duplicat a Mt 10,39 ⁴⁶, a la *dobla tradició* (*recull de paraules, doc. Q*) i a l'evangeli de Joan. Vegem-ne el vocabulari amb els termes característics ψυχ-, ἀπολλ-, σωζ- i llurs variacions.

El text de la triple tradició és pràcticament uniforme:

ὃς γὰρ ἐὰν θέλῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ σώσαι ἀπολέσει αὐτήν.

ὃς δ'ἂν ἀπολέσει τὴν ψυχὴν αὐτοῦ (ἔνεκεν ἐμοῦ) (Mc: καὶ τοῦ εὐαγγελίου)

(Lc: οὗτος) σώσει (Mt: εὐρήσει) αὐτήν.

El text duplicat de Mt 10,39 manté dos dels tres termes de Lc 9,55 add:

ὁ εὐρὼν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀπολέσει αὐτήν, καὶ

40. Nefesh (ha)adam / ψυχὴ ἀνθρώπου-: Gn 9,5; Nm 31,35.46; 1Cr 5,21; 1M 2,38; 9,2; Sir 21,2; Ez 27,13 i Jn 1,14 (en aquest últim, *nefesh ha-ish*).

41. Nefesh adam / ψυχὴ ἀνθρώπου-: Nm 9,6.7.10; 19,11.13; Ez 44,25 (en aquest últim, meth adam / ψυχὴ ἀνθρώπου).

42. θλιψὺς καὶ στενοχωρία ἐπὶ πάσαν ψυχὴν ἀνθρώπου τοῦ κατεργαζομένου τὸ κακόν. Sobre el significat de ψυχὴν ἀνθρώπου diu LAGRANGE: «ψυχὴ complété par ἀνθρώπου n'est pas synonyme d'«homme»; c'est sur l'âme qui s'abat le châtement», (*Saint Paul. Epître aux Romains*, París 1916, pp 46 i 47).

43. ... καὶ σωμάτων, καὶ ψυχὰς ἀνθρώπων fa part de la lamentació sobre Babilònia i és una citació d'Ez 27,13. Vegeu R.H. CHARLES, *The Revelation of St. John II*, Edinburgh 1920, p 105. Vegeu també E.B. ALLO, *Saint Jean. L'Apocalypse*, París 1921, p 270.

44. El *lòguion* es troba, excepte en Mt, al relat de la guarició en dissabte de l'home de la mà paralitzada: Mc 3,1-6 // Mt 12,9-14 // Lc 6,6-11.

45. Per als altres retocs i història de la redacció del relat, vegeu BENOIT-BOISMARD, *Synopse II*, p 117, n. 45,I,2 i p 119, n. 45,IV.

46. Segons BOISMARD (o.c. p 248, n. 168,I,2), el *lòguion* de Mt 10,39 no proviniria del doc. Q, sinó que seria un duplicat de la triple tradició.

ὁ ἀπολέσας τὴν ψυχὴν αὐτοῦ (ἔνεκεν ἐμοῦ) εὐρήσει αὐτήν.

És possible que el terme εὐρών-εὐρήσει hagi estat introduït en la redacció de Mt per marcar l'oposició amb ἀπολέσας-ἀπολέσει entès en el sentit de *perdre* i no de *morir*.

El text llucà paral·lel, provinent del *recull de paraules* (doc. Q), és el de Lc 17,33, que conté els tres termes característics de Lc 9,55 add.:

ὁς ἐὰν ζητήσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ σῶσαι⁴⁷, ἀπολέσει αὐτήν,

ὁς δ'ἂν ἀπολέσῃ ζωογονήσει αὐτήν.

Jo 12,25 Aquest text és un *lòguion* de la tradició evangèlica, que pot haver arribat a Joan per mitjà del *recull arcaic* (doc. C), el qual hauria influenciat també la redacció de Lc 14,26.

4. RESUM I CONCLUSIÓ

Per tot el que hem anat dient, ens sembla poder resumir la nostra posició afirmant que les variants de Lc 9,55.56 add., que hem anomenat lectura *b*, constitueixen amb molta probabilitat veritables omissions, i que, per tant, cal considerar-les autèntiques al nivell de la tradició evangèlica.

De les tres hipòtesis de treball que formulàrem a l'inici d'aquest article, ens sembla poder acceptar la tercera, això és, que la tradició evangèlica contenia ja un tipus de *lòguion* tradicional (tant per la seva estructura com pel seu contingut) que circulava amb semblants formulacions. Aquesta hipòtesi que, donada la qualitat de testimonis que avalen la lectura *b*, ens aparegué ja de bell antuvi com la més convincent, ens sembla ara poder-la proposar amb tota probabilitat.

Podríem encara avançar una hipòtesi final que, però, ni el caire ni l'objectiu d'aquest article no ens permetrà pel moment de desenvolupar ulteriorment. En efecte, és possible que la lectura *b* es trobés ja al nivell del Proto-Lluc⁴⁸. Posteriorment, i al nivell de l'última redacció llucana, la lectura *b* hauria estat omesa. Això no obstant, alguns testimonis de la tradició manuscrita, que havien conegut el text llarg

47. Acceptem la variant σῶσαι, en lloc de la concurrent περιποιήσασθαι que K. ALAND, *The Greek New Testament*, ad locum, avalua com a «C» (igual valor que el text), recolzada per molts uncials, minúsculs, la majoria dels Byz i Lect.

Per la resta, ens sembla de gran importància per a la qüestió que estem tractant l'afirmació de BOISMARD: «Le logion de la triple tradition et celui de Lc 17,33 sont donc probablement deux traductions également valables du même original araméen; il est remarquable d'ailleurs que les versions syriaques ont pratiquement le même texte pour Mc 8,35 et Lc 17,33» (*Synopse II*, p 248, n. 168, I, b.)

48. En efecte, l'episodi introductori del *Camí* (Lc 9,51-56) conté ja els temes teològics fonamentals que es desenvoluparan en tota la secció: seguiment, pasqua, missió apostòlica, incomprensió, etc. Vegeu D. GILL, *Observations on the Lukan Travel Narrative: HThR* 63 (1970) 213.

abans de l'omissió, l'haurien reintroduït de forma més o menys semblant a la forma original. En efecte, és una tendència de l'últim redactor llucà expurgar el text evangèlic de tot allò que és desfavorable als apòstols, com en el nostre cas ⁴⁹.

Amb això no volem pas negar que la reacció antimarcionita no hagi pogut actuar com de catalitzador per a propagar l'omissió d'aquesta lectura *b*. Hem preferit, però, de mantenir la nostra discussió dins de l'àmbit de l'estudi comparat dels textos de la tradició sinòptica.

Oriol COLOMER i CARLES

Facultat de Teologia de Barcelona
(Secció de St. Francesc de Borja)
SANT CUGAT DEL VALLÈS

Sant Cugat del Vallès
setembre 1975

Summary

The article examines once again the debated question about the long text of Lc 9,54-56 add.

In the first part of the article the evidence is reviewed in order to justly appreciate the value of the external critique. The orderly classification of the textual evidence affords interesting data, which according to our opinion tend to diminish the excessive value attributed to the short lecture of the text, based on the testimony of Codex B.

The study and evaluation of all the external evidence brings us to the conclusion that the external documentary authority cannot one-sidedly decide the existing critical problem. The long and the short readings can be in principle equally original. Hence the need to formulate three hypotheses: a) authenticity of the long reading and later suppression of it by the Alexandrian tradition; b) insertion of the long text by a compiler or scribe taking inspiration from parallel topics within the Evangelic tradition; c) authenticity of the long reading, as a «logion», which was circulating in different forms, often parallel to our text.

In the second part of the article the author studies the internal critique of the text of Lc 9,54-56 add.

First the opinions of Lagrange and Bover are considered. Thereafter the problem of anti-marcionism is taken into consideration, as possibly responsible for the omission of the authentic long text.

49. Per exemple, Mc 10,35-45 i 8,32.33. Vegeu BENOIT-BOISMARD, *Synopse II*, p 247, n. 167,3.

In the second place, the internal characteristics of the text of Lc 9,55 add. are studied, coming to the conclusion that it looks like an original tradition, possibly compiled in a pre-recensional stage of the text, starting from different materials within the Evangelic tradition. Its three *formulae* are comparatively studied with eight groups of Evangelic texts, which can be considered quasi-parallels.

The study ends by comparing the theological content of the long text with three groups of texts within the Evangelic tradition, which confirms the previous conclusions, namely, that the long text of Lc 9,54-56 add. is a true omission and not an interpolation and that, therefore, has to be considered as a traditional «logion» (both on account of its structure and of its content), a «loguion» that circulated together with similar formulations, and that was expurgated from the Western text, perhaps because of the anti-marcionist reaction, or, apart from that, by the last Lucan compiler, who shows a tendency to omit from the Proto-lucan text whatever looks unfavorable to the Apostles, as is the case in our passage.

